

ETTERMÆLETS FUNKSJON I PER SIVLES LIV
OG FORFATTERSKAP

UNNI LANGÅS

Den 6. september 1904 døde forfatteren Per Sivle, 47 år gammel. Han begikk selvmord ved å skyte seg med en revolver på Kristiania Bad. Da hadde han en halv time i forveien truffet Kari Hovden på Karl Johan, og hun forteller at han var nybarbert, hadde klipt seg og var i sin fineste stas. Han spurte etter Anders, hennes mann, men han satt oppe i redaksjonen til avisen *Den 17de Mai* og hadde forbud mot å snakke fordi han hadde vært hos doktoren og fått behandling for sin prestesyke, det vil si dårlige stemmebånd. "Eg skulle ha snakka med han," gjentar Sivle mange ganger i samtalen med Kari Hovden. Episoden viser hvor sterkt knyttet Per Sivle var til vennen Anders Hovden, men kan også symbolsk peke på den betydning som språket har som linje til livet. At døden likeledes er til stede i de tekstene som en slik skjør kunstnersjel skaper, er Sivles verk et talende bevis for.

Per Sivle etterlot seg dikt, noveller og romanen *Streik* (1891). I dag lever noen av diktene hans, gjerne framført med musikk, og dessuten leses et par av novellene, først og fremst "Fanta-Nils" og "Berre ein hund". Ellers er Sivles diktning lite kjent og lite lest, og det skyldes trolig dens anakronistiske preg, ikke minst knyttet til en nasjonal patos som er høyst tidsbestemt. Årene før 1905 var en tid hvor det nasjonale ble dyrket, og hvor forfatterne leverte metaforer og fortellinger som kunne konstruere historiske sammenhenger med en ideologisk og politisk funksjon. Sivle var en av dem som sterkest formulerte og formidlet den nasjonale ideen, og som aktiviserte og styrket de litterære mulighetene som lå i den. Samtidig har hans engasjement for Norge også et dypt personlig grunnlag, og det synes i Sivles tilfelle umulig å skille mellom diktningen, livet, nasjonen – og døden.

I denne artikkelen skal jeg se nærmere på sentrale trekk ved Sivles forfatterskap, og særlig på ettermælets funksjon som et knutepunkt mellom fortid og framtid, liv og død, individ og nasjon. Ut fra både personlige og historiske omstendigheter benytter Sivle den gamle tanken om ettermælet til å knytte enkeltmennesket og nasjonen sammen i en meningssskapende allianse. Sett fra selvmordets synsvinkel, en uunngåelig fortolkningshorisont, er ettermælet en særlig ladet idé om en betydningsfull måte å overleve på.

Vennskapet med Anders Hovden¹

Det kom ikke som noen overraskelse på noen at Per Sivle tok sitt liv, og Anders Hovden hadde fryktet det lenge. Den 4. september hadde de møttes i Kristiania og Sivle sa: "Eg er komen inn til mi eiga likferd." Anders Hovden prøvde selvsagt å få ham vekk fra slike tanker og lovet å hjelpe ham alle måter. Dagen etter gikk Hovden opp på hotellværelset hans og fant Sivle syk og desperat. Sivle gikk bort til et speil, svingte hånda foran halsen, og sa om seg selv at alt var *poudrette* og skitt. Han oppførte seg som om han ville stikke seg med en kniv. Hovden nevnte flere som ville hjelpe ham med penger, men det takket Sivle nei til. "Av folks nåde vil eg ikkje leva," sa han. Deretter leste han diktet "Johan Sverdrup. Eit minneord" for Hovden og tok farvel som om det var det siste. Likevel tok ikke Hovden ham helt alvorlig, for han hadde opplevd lignende oppførsel før.²

Da Per Sivle var død, skrev Anders Hovden dagen etter et dikt til vennen gjennom 26 år, som han omtalte som det største som hadde hendt han i livet. "Per var det hjartefinaste menneske eg hev raaka," skrev han i et brev til Sivles kone, Wenche. "Han var absolut den einaste som eg lagde mitt liv i alle delar ope for."³ Diktet er slik:

Per Sivle
Du som so einsleg gjekk og leid
og hjartefraus på Noregs heid,
no skal du heimvist finne.
Ditt minne eig vår beste blom,
ditt minne eig vårt hjarterom,
no bur du trygt der inne!

1 Anders Hovden (1860-1943) var prest og forfatter. Han ga ut 40 bøker og har skrevet mange kjente salmer.

2 Opplysningene er hentet fra Anders Hovden: *Per Sivle. Ei livssoge*, Det Norske Samlaget, ny utgåve, Oslo 2000.

3 Hovden, op.cit., s. 5.

Din song so frisk og sprettug kom
som bjørkeblad og heggeblom,
som fuglen fin og fager.
Din song han kom med vår og gror
inn over Noregs hjartejord,
som låg so kald og mager.

Di røyst ho var ein Sverre-lur
i Noregs tunge gråsteins urd,
du sprengde dine lunger.
Du ville té oss leid som los,
men berre reiv di sjel til blods
på Noregs kvasse klunger.

Straks du er slokna, gjev me gaum,
no veks ditt mål som foss og flaum,
no stig i glans din skalle.
Din gneiste veks til heilag brand
av heimhug over Noregs land
i framtid's ætter alle!⁴

Her ser Hovden for seg at Per Sivles gnist skal vokse til en brann av "heimhug", det vil si fedrelandskjærlighet, over Norges land og leve videre i alle framtidens ætter. Hovdens dikt er ikke bare en profeti, men selv et bidrag til å gi Sivle et ettermæle, til å konstruere et etterliv. Og det er ikke tilfeldig at han gjør dette, for Sivle og Hovden hadde inngått en avtale om at den som levde lengst av dem, skulle ta ansvar for den andres ettermæle. Derfor skrev Anders Hovden boka *Per Sivle. Ei livssoge*, som kom ut i 1905 og ble trykt i flere opplag, senest i 2000. Her skriver han om denne pakten: "Det var nemnt oss imellom at den lengstlevande skulle reise sin vens ettermæle. Det er denne lovnaden eg har freista halde".⁵

Hovden skrev også et annet dikt om vennen. De to siste strofene er slik:

[...]
Du er som harding-fela:
Når eg høyrer din lått,
vert eg alltid tung i hugen –
han fangar meg duren av understrengjom;
for eg har vore ditt hjarta so nær,
Per Sivle, min ven, du varmaste, du beste!
Når du skjemtar mest, veit eg
du som Tormod skald helst gjeng med pilen i hjarta.

4 Hovden, op.cit., s. 11-12.

5 Hovden, op.cit., s. 15-16.

Tru meg, Per Sivle, du vår skald!
Ditt ettermæle skal ikkje verte heimlaust,
det skal slå rot i landet med ære;
ungdomen skal binde minnet ditt kransar
på "Wergelands dag",
og fedrelandet skal nemne deg den *trufaste*
i ei tung tid.⁶

Anders Hovdens dikt knytter Sivle til vennskap, diktekunst og fedreland. Vennskapet mellom de to mennene sammenlikner han med lyden fra hardingfelas understrenger, den er fengslende, men sørgmodig. Dikteren Sivle har sine forfedre blant Tormod skald og Henrik Wergeland, han skjemter samtidig som han er tung til sinns. Og fedrelandet vil savne ham, men gi hans minne et hjem og evig opphold. "Mannen" og "nasjonen" er honnrordene i en tekst som plasserer Sivle i en ærefull historisk genealogi som skal bygge opp og sikre hans ettermæle. Med stor patos slår Hovden fast: "Ein av våre ljosaste heilar (hjerter) er slokna! Utrunnen den varmaste blodbylgja i norsk barm etter Henrik Wergeland!"⁷

Anders Hovden skriver om sin venn i en lidenskapelig og panegyrisk stil som er helt i tråd med Per Sivles egen. Gjennom sitt dikterliv hyller Sivle de store skaldene som har bygd nasjonen Norge med sin poesi, og han har skrevet en rekke dikt som hyller både nasjonen og dens tapre og ærerike mannlige krigere, førere og forfattere. Hans litterære prosjekt og offentlige virksomhet inngår i en nasjonsbyggingsideologi som selvsagt er historisk betinget og som skal knyttes til den politiske situasjonen i forkant av unionsoppløsningen i 1905. Samtidig er det noe mer enn det. Det er en personlig intensitet i dette overspente engasjementet i nasjonen og dens helter, og det spørsmålet jeg vil stille i møte med Sivles liv og forfatterskap, er om denne overinvesteringen i manndommen og nasjonen kan henge sammen med en angst for det motsatte, nemlig det kvinnelige, det oppløste, det kaotiske – døden. I alle fall kan det påvises et mønster i forfatterskapet, som består i at dikteren knytter kvinnelighet til død og mannlighet til liv.

Gøym meg, mor!

Per Sivle skrev svært få dikt om kvinner. Et av de få kvinnediktene i Sivles forfatterskap handler om dronning Gyda, og hennes funksjon – og storhet – er at hun fødte tanken om et helt Norge og plantet den i Harald Haarfagres hode. Ellers

6 Hovden, op.cit., s. 14-15.

7 Hovden, op.cit., s. 15.

er det to dikt om kvinner som er blitt stående etter Sivle, og det er de kjente diktene som handler om mor, "Den fyrste song" og "Gøym meg, Mor!". Det er selvsagt umulig å lese "Gøym meg, Mor!" uten å tenke på at forfatteren tok sitt liv og således var hjemsoekt av en sterk dødsdrift. I dette diktet glir mor etter hvert sammen med jord, og diktet er et slående eksempel på en mytologisering av morsskikkelsen som løfter henne helt ut av det hverdagslige rom.⁸

"Gøym meg, Mor!"

Smaaguten kviler ved Mor sin Barm,
der er han so urædd og held seg so varm.
Og sidan han leikar paa Golv og Tun.
– So byrjar Tora aa slaa yver Brun,
og Rædsla kryp han nedyver Rygg.
Daa spring han til Mor og vil kjenna seg trygg:
"Mor, Mor, gøym meg, Mor!"

Og Menneskja vankar so vida ikring,
og kvar ho so gjeng, ja, so gjeng ho i Ring.
Og naar ho so eingong fyr Alvor vert trøytt,
og allting er freista og allting er nøytt,
so ligg ho og maurar og veit ikkje meir,
enn berre ei Lengting som Fugl til sitt Reir:
"Mor, Mor, gøym meg, Jord!"

Og eg var eit Barn, og eg er ein Mann,
og mykje eg vanta, og lite eg vann.
Eg vanka og flutte paa villande Fot,
og jamnast so bar meg no Vegen imot.
Og no er eg trøytt, og eg stundar til Natt,
og berre ein einaste Sukk eg hev att:
"Mor, Mor, gøym meg, Jord!"⁹

Mor er alle tings opphav og alle tings slutt. I morsfiguren finner det lyriske jeget alt han savner og lengter etter i livet, men først og fremst en trygg og rolig favn i døden. Mor er et arketypisk symbol, kan vi si, men det interessante er ikke at Sivle bruker dette symbolet. Det er vel innarbeidet i vår kultur.¹⁰ Det interessante er hvordan dette diktet og denne tematikken kontrasterer den nasjonalistiske

8 Per Sivles mor døde da han var 2 ½ år gammel.

9 Per Sivle: *Dikt i samling*, Per Sivle forlag A/S 1978, s. 287.

10 En omtale av diktets arketypiske motiv (Moder Jord) finnes i Atle Kittang og Asbjørn Aarseth: *Lyriske strukturer. Innføring i diktanalyse*, Universitetsforlaget, Oslo – Bergen – Tromsø, 1968, s. 188-189.

mannlighetskulten som de fleste diktene hans formidler, og som jeg skal komme tilbake til etter hvert.

Mens diktet "Gøym, meg Mor!" finner fred i mor som et bilde på en endelig grav, er det andre kjente morsdiktet, "Den fyrste Songen", et mer religiøst preget dikt, hvor mor forbindes med en engel i himmelen som heler alt og gir evig hvile. Mors sang ved vogga viser en vei som går opp fra vår vesle stue og opp i en verden hvor roen råder. Det er et dikt om den døde mor, men også et dikt om jegets egen lengsel etter å gjenforenes med henne, om å finne trygghet i døden. Diktet er trolig den mest folkekjære teksten Sivle skrev og blir stadig sunget både i skoleverket og av profesjonelle sangere.¹¹

Den fyrste Songen

Den fyrste Song eg høyra fekk,
var Mor sin Song ved Vogga;
dei mjuke ord til Hjarta gjekk,
og kunde Graaten stogga.

Dei sulla meg so undarleg,
so stillt og mjukt te sova;
dei synte meg ein fager Veg
upp fraa vaar vesle Stova.

Den Vegen ser eg enno tidt,
naar eg fær Auga kvila;
der stend ein Engel, smiler blidt,
som berre ei kann smila.

Og naar eg sliten trøytmar av
i Strid mot alt som veilar,
eg høyrer stilt fraa Mor sin Grav
den Song som all Ting heilar.¹²

Sivles morsdikt kan leses som sterke demonstrasjoner av melankoli og bekrefter det som moderne melankoliteori har lært oss, nemlig at det er den tapte "tingen", den arkaiske mor, som setter sitt preg på melankolikerens psyke. I stedet for å akseptere separasjonen fra mor, det nødvendige tapet som alle mennesker må bearbeide, vil melankolikeren identifisere seg med det tapte objektet. Melankolikeren innlemmer det tapte objektet som en del av seg selv og er derfor

11 Melodien er ved Lars Sjøraas d.e.

12 *Dikt i samling*, s. 227.

ikke i stand til å skille mellom det som er blitt borte, og sin egen sorg.¹³ Melankolikeren både elsker og hater det tapte objekt, og dermed også seg selv. Selvmordet som den ytterste effekt av depresjonen skal dermed forstås som en "tragisk forklødning av drapet på en annen".¹⁴

Mens disse morsdiktene forbinder mor med død og kan synes som en forsont, men samtidig regressiv holdning til døden, finner vi hos Sivle også mer akutt truende bilder av den dødsangsten og dødsdriften han led under. Et dikt uten tittel, bare med et kors over, er et til dels satirisk dikt om en mann som dømmer seg selv til døden, og som etterlater seg følgende testamente: "Lykkelig, lykkelig liv, som er dødt! / Lykkeligst Livet, som aldri blev født!" Som en "annen stemme" i forfatterskapet skal disse dødsdiktene få minne oss om en dragning og en fascinasjon som både er mild og destruktiv, men som fremfor alt er en kontrast til de heroiske, mandighetsdyrkende diktene som Sivle skrev flest av.

Merkesmannen

I Dikt i samling er det en lang rekke dikt om store menn i norsk historie. Det finnes dessuten en uttalt intensjon i mange av disse diktene, og den går ut på at de store mennene fortjener et stort ettermæle. Norge er summen av de store menns innsats, og Norges framtid bygges på grunnmuren av disse mennenes ettermæle. Mannlighet er ikke bare liv, men evig liv.

La oss se på noen av de diktene som heroiserer mannen og hans innsats for nasjonen, og dermed etterspore hva slags ettermæle Sivle gir dem. Dette antyder hva han ønsker for seg selv – og i alle fall minner det om den retorikken Hovden bruker om Sivle. Jeg kan ikke se det annerledes enn at Sivle skaper en heltegenealogi hvor han understreker det som blir stående etter at den døde har dødd, slik at døden ikke er aldeles meningsløs. Ved å framheve merket, tegnet eller teksten som den døde merkesmannen eller forfatteren etterlater seg, skriver han seg selv inn i en sammenheng hvor døden får mening i lys av det merket som er blitt plantet eller det åndsverket som er blitt skapt.

Ett av de første diktene av denne typen er om Erling Skjalgson som får dette skussmålet i siste strofe: "Og Erling Skjalgson / skal leve, han, / i Smaafolks Minde / rundt Norges Land. / Til seneste Slegter / vil Saga fortælle: / Han skapte *Mænd* / og *Normænd* af Trælle."

Et mer kjent dikt om dette er "Tord Foleson":

13 Sigmund Freud: "Trauer und Melancholie" (1917), i *Gesammelte Werke. Studienausgabe*, bind III, Fischer Verlag, Frankfurt 1994.

14 Julia Kristeva: *Svart sol. Depresjon og melankoli* (1987), Pax forlag, Oslo 1994.

Dei stod paa Stiklestad,
fylka til Strid,
den gamla og so
den nya Tid,
det, som skulde veksa,
mot det, som skulde siga,
det, som skulde falla,
mot det, som skulde stiga.

So drog dei Sverdi
i sama Stund,
den bjarte Kong Olav
og den graa Tore Hund.
Og Herropet dunde,
so Jordi ho dirra,
og Spjoti dei suste,
og Pilarne svirra.

Men so er det sagt,
at ein gasta Kar,
Tord Foleson, Merket
hans Olav bar.
Og denne Tord Merkesmann,
honom me minnast,
solenge i Noreg
Merkesmenn finnast.

Daa Tord han kjende,
han Banasaar fekk,
der fram i Striden
med Merket han gjekk,
daa støyrdde han Stongi
so hardt han kunde,
i Bakken ned,
fyr han seig innunde.

Og gamla Soga,
ho segjer so.
at Tord han stupa,
men Merket det stod.
Og soleis maa enno
Mannen gjera,
skal Framgangs-Merke
i Norge han bera.

Mannen kann siga;
med Merket det maa
i Norge si Jord
som paa Stiklestad staa.
Og det er det stora,
og det er det glupa,
at Merket det stend,
um Mannen han stupa.¹⁵

Tord Folesons heltegjerning er at Olav den helliges merkesmann i dødens øyeblikk bruker sine siste krefter til å sette den nye tids merke i jorda. Merket er større enn mannen, men mannen er merkets nødvendige forutsetning. Mannen sørger for å bære og plante merket og dermed gi nasjonen forankring og framtid, samtidig som denne gjerningen gir hans død mening og ham selv et evig liv – ikke primært i religiøs forstand, men i kulturell forstand. Det er i minnet, slik det holdes i hevd ikke minst av dikterne, at Tord Folesons betydning for Norge blir fullt ut realisert. Derfor er Sivles eget dikt et bidrag til den gjensidige avhengighet mellom nasjonen og dens menn som ettermålet er konstruert for å ivareta.

Per Sivles dikt om Norges fortid er konsentrert om ”merkesmennene” og konstruerer en historie hvor kongene sloss for nasjonens sak og ga sitt liv for at Norge skulle stige fram samlet og sterkt. De nye generasjoner kjemper derfor de gamles kamp og i minnet om dem. I diktet ”Erling Skakke og Sverre Konung” er det Sivles prosjekt å stille opp en motsetning mellom den gode og den onde, og bære fram et budskap om hvor viktig det er å velge rett side, og her er det Sverre som står for det gode: nemlig fred, frihet og ære. Med henvisning til sagaen gjenforteller Sivle diktet om hvordan Sverre bekjemper Erling Skakke i slaget på Kalvskinnet, og hvorfor Sverre ikke har noen like blant Norges konger. Sverre er helten og Erling Skakke er skurken. Men det som er Sivles anliggende, er å bringe denne historien opp til dagens strid, og minne om at enhver som deltar i det politiske liv kan velge å føre kampen videre enten som Skakke eller som Sverre. De tre siste strofene konkluderer diktet på denne måten:

Saa gjælder det da,
om Nutidens Blod
eier Birkebeiner-Troskab
og Birkebeiner-Mod.

Thi kjæmper vi Kampen
med Fædrene-Hu,
tør Fornedrelsen finde
sit ”Kalvskind” endnu.

¹⁵ Dikt i samling, s. 217-219.

– Men dersom vi svigter,
da vrager vi Sverre
og vælger Erling Skakke
til Norriges Herre.¹⁶

Nasjonens skaldar

Dikternes misjon er å minne om at historien skal bringes videre til folkets, fedrenes og nasjonens ære. De skal vise hva som er riktig handlemåte og tenkemåte, og de skal passe på å bringe nasjonens budskap videre til nye generasjoner. I Sivles forfatterskap er det en rekke dikt som hyller de forfatterne som han mener nettopp har hatt en slik funksjon, og det er ingen tilfeldighet at Henrik Wergeland og Bjørnstjerne Bjørnson har høye stjerner hos Sivle. De nærmest inkarmerer nasjonen Norge og har sørget for å gi vårt land stolthet over sitt språk, sin natur og sin historie.

Bjørnson er en stor dikter fordi han representerer "den strake Nordmanns-Grein", fordi han holder "Noregs Fana rein" og fordi han har gitt nordmenn tro på seg selv. "Og Norge *sjølv* fekk Tru paa seg / av *Henrik Wergeland* og deg."¹⁷ Det er jo ingen overdrivelse å si at det er i disse skaldenes fotspor Per Sivle selv går, og at det er den samme gjerning han selv utøver. På denne måten skaper han en diktermytologi og en idealisering av en bestemt type diktekunst som bidrar til å sette hans egen skrivning og hans egen person inn i en ramme hvor den får mening, storhet og verdi.

I diktet "Henrik Wergeland" omtales dikteren som "Norriges klareste Fakkell", og denne fakkelen lyser for alltid etter dikterens død. Den er en lysende flamme som kaster gjenskinn "paa Fortidens Aaser / og Fremtidens Toppe". Den skal fortære alt det visne og råtne, og rydde rom for det livet som skal vokse opp i troen på hjemlandets jordbunn. Slutten av diktet jevnstiller dikteren med nasjonen:

[...]
Og Wergeland hviler i Hjerterum
i Norriges eget bankende Bryst.
Vor gjæveste Krans,
den nævner vi *hans*:
hans Haab er vor fane, hans Minde vor Lyst.
Og skulde vort Fædreland
komme i Nød,
saa Spørgsmaalet staar

¹⁶ *Dikt i samling*, s. 44.

¹⁷ *Dikt i samling*, s. 56.

om dets Liv eller Død,
da vil ifra Vesterhavs-
voven til Kjølen
de sanke sig, Trønderen,
Horden og Dølen,
og fylke sig tæt
kring sin Wergelands-Fane
og vinde sig Seir
eller hente sig Bane.
– Dog, Norge skal leve! – det dør ikke, før
Dets Minde om Henrik, vor Wergeland, dør.¹⁸

Det er ikke vanskelig å høre resonanser fra dette diktet i det vi begynte med, nemlig Anders Hovdens dikt til sin døde venn.

Mannlighet

I denne dyrkelsen av dikterne og nasjonen er mannligheten en selvsagt faktor. Og jeg tror nettopp det var en selvfølge for Sivle å skrive om menn og å bruke ordet "mann" som om det ikke fantes kvinner. Men effekten er at det i hans forfatterskap oppstår en enorm maskulinitetskult og en mannlighetsforståelse som har helt klare og spesifikke trekk.

I et dikt til A.T. Holst som er en fødselsdagshilsen, omtales selskapet som et "Manna-Lag". Betyr det at det ikke var kvinner til stede, eller betyr det at Sivle ikke tar dem med i sitt dikt? Det mest sannsynlig er at de inviterte var både kvinner og menn, men Sivle har her som andre steder et eksklusivt fokus på mannen. Mannen blir heroisert, og kvinnen blir oversett. Diktet handler om hva mannlighet er, og det er å ha en sterk ryggrad i en vanskelig tid. Noen utdrag fra diktet:

A.T. Holst.
(Fødselsdags-Helsing.)

[...]
Just i ei Tid som vaar,
so moki og floki og merglaus og saar,
– det er meg ei Gleda, det er meg ei Trong
Gong etter Gong
aa minnast
at slike Karar som du kann finnast.
[...]

¹⁸ *Dikt i samling*, s. 94.

Men Rygg, som var rakare,
friskare Vilje, og Livstru strakare,
det veit eg og, at hjaa annan ein Mann
likavæl aldri eg fann.

[...]

For det skal du vita, at millom Menner
er du den heilaste Mannen eg kjenner.¹⁹

I et dikt til Johan Sverdrup, som var og ble Sivles store helt blant politikere, skriver han følgende om mannen:

Johan Sverdrup

[...]

Men Manden var for stor, hans Navn for stort
til at bli glemte ved slig at dølgjes bort.

Han var saa stor, at han ei kan bli liden.

Han selv er borte, – vokse vil med Tiden
dog endnu Johan Sverdrups Navn.²⁰

[...]

”Mann” blir i Sivles verden ikke et kjønnsbegrep i den forstand at det står i relasjon til kvinnen, men et hedersord for et menneske som har alle de gode egenskapene som knytter seg til fasthet, orden, kompromissløshet, viljestyrke, nasjonalfølelse, kraft og mot. Samtidig er det selvsagt et kjønnbegrep, og Sivle inkluderer aldri kvinner i sitt maskulinitetsideal.

I et hyllingsdikt til Fridtjof Nansen og hans mannskap knytter han de gode egenskapene også til kroppen og dens fysiske prestasjoner. Dermed inkluderes ikke bare polfareren, men også idrettsmennene i Sivles mannlighetskult. Nansen var selvsagt en av tidens store helter og prototypen på sammenknningen av nasjonen og mandigheten.²¹

19 *Dikt i samling*, s. 102.

20 *Dikt i samling*, s. 103-104.

21 Beundringen for Fridtjof Nansen er ikke liten i dag, heller, og mange av de samme ordene blir brukt. Her et klipp fra Aftenposten, 13.11.1999: ”Hvem er århundrets mest betydningsfulle person, spurte Aftenposten hundre dager før år 2000, og inviterte leserne til å avgi sin stemme. Totalt 6443 svarte på oppfordringen. Av dem ga 1312 Fridtjof Nansen sin stemme. Men han ble tett fulgt av de kjære folkekongene Haakon VII og Olav V. De aller fineste ordene blir gjerne tatt frem og blankpusset for å beskrive Fridtjof Nansen. Norges store sønn. Frihetsforkjemperen. Menneskevennen. Humanisten. En universalbegavelse. Symbolet på mot, viljestyrke, utholdenhet, nestekjærlighet. Mannen som ga oss det nasjonale selvbildet. Ja, Fridtjof Nansen var i så stor grad selve bildet på de norske dyder, at kunstneren Erik Werenskiold lånte Nansens ansiktstrekk i sin fremstilling av den største helten i kongesagaen, Olav Tryggvason.”

Daad

(Da ”Fram” kom.)

En Daad tog Fart fra Norge end engang,
en Daad, som frem af Kjernesundhed sprang,
en Daad, der vidner om en Kraft, et Mod,
som kun har hjemme i det friske Blod,
en Daad, der i sit Faktum lover Flere,
en Daad, hvis Meget Borgen er for Mere.

[...]

Og Gud ske Tak for hver en livsfrisk Daad,
hvortil det norske Blod har Kraft og Raad,
for hver en Fremgangs-Fordring, som det fylder
af, hva det Slegtens fælles Kasse skylder,
– for hver en Gang den Livsfacit blir funden,
at Nordmænd har ei blot sin Kraft i Munden.²²

I diktet ”Blod” kommer denne sunnhetsideologien fram nærmest som blodmystikk:

[...]

Jernmalm i Blodet
blir Kraft i Haand,
Rakhed i Ryggen
og Staal i Aand;
Aand, det er Vilje,
og Vilje Daad.
– Jernmalm i Blodet!
det er mit Raad.

Diktet slutter slik:

[...]

Jernmalm i Blodet!
den Sag er grei.
Blegsot trænger
dit Norge ei.²³

Etter dette er det ingen tvil om hvilke idealer Per Sivle framfører i sin diktning. Innenfor den nasjonsbyggende rammen skaper han en mannlighetskult som på oss i dag virker ekstrem og anakronistisk. Det menneske som har alle de positive verdiene – som styrke, kraft, mot, kjernesunnhet, friskt blod osv. – er en mann. Det menneske som ikke har dem, er en niding, en hund eller en trell. For kvinnen

22 *Dikt i samling*, s. 138.

23 *Dikt i samling*, s. 239.

er det ingen plass i det hele tatt i dette systemet, annet enn som en morsmyte. Av og til får hun også lov til å opptre som mor Norge eller en dronning som støtter opp om nasjonen og mannen.

Denne mannlighetsideologien er selvsagt historisk betinget – og en kompleks situasjon hvor behovet for nasjonalt samhold går i allianse med en uttalt bekymring for kvinners økende deltakelse i samfunnslivet.²⁴ Kanskje har den mer spesifikt å gjøre med den bondekulturen på Vestlandet som Sivle kom fra, for mannlighet var en integrert del av "muldens evangelium" i bondesamfunnet.²⁵ Jeg vil likevel antyde at den også kan ha å gjøre med disposisjoner i ham selv, og som kan sees i lys av det selvmordet som ble slutten på hans liv. For langs hele forfatterskapet finnes vi også tekster som har en helt annen stil og et helt annet innhold enn disse manns- og nasjonsdiktene. Det er tekster hvor sympatien ligger hos hunden, som i novellen "Berre ein hund", tekster som tar parti for de svake og utestengte, og tekster som tydelig formidler en dragning mot død. Kanskje behøvde Sivle å skrive de sterke diktene som et slags forsvar mot sider ved seg selv som han hadde vanskelig for å leve med, og som førte ham inn i et liv i ensomhet, rusmisbruk og selvmordstanker, langt vekk fra kone og barn.²⁶

Nasjonalt selvmord

Hvordan Sivle selv stilte seg til selvmordet, får vi et inntrykk av i et foredrag fra 1897. Det heter "Nasjonalt selvmord", og her jamfører han en nasjon med et menneskeliv: det fødes, lever og dør. Men det kan dø på flere måter, og en av dødsmåtene er selvmord. Det skjer når nasjonen undergraver eller bortødsler sin levedyktighet, eller også – og især – ved å være troløs mot sin egen nasjonalitet.²⁷

I et historisk tilbakeblikk peker Sivle på hvordan jødene, grekerne og romerne bygde opp sine nasjoner ved hjelp av nasjonalitetsideen, som han kaller "den uforgiengelige grunnsten under fremtidens hus".²⁸ Også Frankrike og England er nasjoner som viser hvordan nasjonalitetsfølelsen eier en særegen

24 Det er nok av eksempler på misogyni i *fin-de-siècle*-kulturen, og den er av mange blitt satt i sammenheng med at kvinner ble mer synlig i det offentlige rom, og at de fikk flere økonomiske, juridiske og politiske rettigheter.

25 Se May-Brith Ohman Nielsen: *Jord og ord. En studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet. Bondepartiet 1915-1940*, doktoravhandling, Universitetet i Bergen 1997.

26 Per Sivle og Wenche von der Lippe Nilsen giftet seg i Bergen 1. august 1887. De fikk datteren Susanna i 1888. Fra 1891 lever de hver for seg, hun og datteren hos hennes foreldre i Bergen, han på mer eller mindre midlertidige steder på Østlandet.

27 Per Sivle: *Nasjonalt selvmord. Et foredrag*, Kristiania, Dagbladets Bogtrykkeri, 1897.

28 *Nasjonalt Selvmord*, s. 5.

evne til å avle viljer og oppelske karakterer, skriver Sivle. Språket er viktig. De som ikke har forstått det, bedriver "grisefilosofi", en livsvisdom som fører til slakting, oppølsing og oppeting. Et språk lager man ikke på samme måten som man steker vafler i et vaffeljern. For å bygge en nasjon, kreves også hårdhendt oppdragelse, noe jødefolkets historie viser. Uenigheten mellom stammene i Israel førte til en oppløsning av nasjonen, et selvmord. Også danskene var i ferd med å begå selvmord da de annekterte deler av Tyskland og således ble nødt til å kjempe mot det tyske språkets inntreden i deres kirker og hus.

Så var det da en gang i tiden at historiens Gud opprettet en ny nasjon, og den fikk nordmenns navn. Men dette landet lider av en underlig trang til å spekulere på om det i det hele tatt er til. "Unge Norge var ikke gammel kar," skriver Sivle, "var saa at sige næppe kommet ud af Svøbet, før han begyndte at fundere paa Selvmord, og hva verre er: gjøre ihærdige Forsøg paa Selvmord."²⁹ Det begynner med Harald Haarfagre, som etter å ha samlet landet, delte det opp igjen ved å la sine fire sønner arve hver sin del. Dette var det første selvmordsforsøket. Deretter gir Sivle en beretning hvor han peker på hvordan nordmenn selv har bidratt til å ødelegge nasjonen, og disse folkene kaller han det nasjonale selvmordsrepresentanter. Men heldigvis, de store mennene, genier som kong Sverre og Haakon Haakonson, bygger den opp igjen. Slik vakler nasjonen framover i en historie som er preget av selvmordslysten på den ene siden og de sterke mennene på den andre. Som et eksempel på en av disse ynkelige selvmordere forteller han en historie:

Der var en Mand borte paa Voss, som vilde begaa Selvmord, han ogsaa. Først hængte han sig. Men Touget var raaddent, saa det rauk af, og han datt ned. Saa bykste han paa Elven, vilde drukne sig. Men han blev skyllet i land og trukket op igjen. Tredje Gang hængte han sig atter. Nei, da lod Vorherre ham hængte, til han var dau. – Kommentar behøves ikke.³⁰

Med andre ord: Sivle har intet godt å si om selvmordere, og at Gud gir dem opp, er bare til pass. Selvmorderne er destruktive, mens nasjonen trenger store, sterke, viljekraftige menn.

Det er vel ganske nærliggende å lese foredraget som en allegori over Per Sivles eget liv, der han svinger mellom trangen til å ta livet sitt og hyllesten til de sterke mennene som holder nasjonen og folket sammen. Det er også et talende bilde på hvordan han hele tiden sammenstiller mannen med nasjonen og setter seg selv inn i en nasjonal forståelsesramme. Dette holder han på med helt til det siste, og i et avskjedsdikt tar han rett og slett farvel med Norge:

29 *Nasjonalt Selvmord*, s. 14.

30 *Nasjonalt Selvmord*, s. 21.

Eit ord

Ja, no skal Norge
 ha Takk fyr meg.
 Og so fær daa kvar ein
 syta fyr seg.
 Eg gjorde mitt,
 og det var ikkje stort.
 – Men endaa eg segjer
 at gjort er gjort.

Eg vilde det besta
 eg rokk inkje meir,
 – og det kann nok raaka
 fyr nokon fleir.
 Eg gav det eg hadde,
 eg hadde kje stort.
 – Men endaa eg segjer
 at gjort er gjort.

Eg vilde mitt Norge
 so indarleg godt,
 eg vilde det stort,
 der det enno er smaatt.
 Og aldri eg var
 so fjaag og so glad,
 som naar eg fekk kveda
 Norge eit Kvad.

Det eingong fall Norge
 den Tanke inn:
 Aa gjera Æra
 paa Smaa-Skalden sin.
 Og Noregs Samvit
 Stortinget sjøl,
 gav tusund Krunor
 til Mat og Øl.

Det rokk og det vara
 – det vara eit Aar.
 Og so var det atter
 dei gamle Kaar.
 – No, Stortinget gav,
 og Stortinget tok,
 – for Stortings-Gubben
 han er so Klok.

Og Hundar gøydde,
 og Bikkjor beit,
 imedan eg aat meg
 paa Staten feit.
 Ja, Stortinget gav,
 og Stortinget tok,
 og eg stod att
 med ei rivi Brok.

So hev eg eit Hovud,
 der Pina reiv
 og riv, dimeir
 eg so skreiv og skreiv.
 Og naar eg so talmast
 paa harde Liv,
 so ropte dei: "Skunda deg,
 Per, og skriv!"

Og Vener eg hadde,
 og inkje faa.
 Men ein etter ein
 fekk dei Hug aa gaa.
 Eg sa mi Meining,
 det var ikkje stort,
 – men lat det no skura
 med gjort som gjort.

Og so skal daa Noreg
 ha Takk fyr meg.
 Og so fær daa kvar ein
 syta fyr seg.
 – Men eg vil Norge
 so indarleg vel,
 at hugheilt so gav eg det
 Hjarta og Sjæl.³¹

På ett vis er det et paradoks at den mannen som taler for enhet og samhold, styrke og vilje, ikke selv lever opp til idealene. Men det er jo også nettopp derfor de er idealer: vanskelige å etterleve. På et annet vis er det også logisk at han tar avskjed med nasjonen, den ideen som holdt ham oppe og ga ham energi både til å dikte og til å leve. Hans selvmord er et nasjonalt selvmord i hans egen forståelse – det er å velge døden og svikte idealene, og derfor må han ta farvel med både livet og nasjonen. Men samtidig er dette diktet på ingen måte like

31 *Dikt i samling*, s. 284-286.

patetisk som mange av Norges-diktene til Sivle. Ja, det er direkte humoristisk i noen partier, har en viss befriende galgenhumor. Så kanskje Sivle følte en lettelse ved å være viss på at han nå skulle dø, og samtidig en befrielse fra den voldsomme forpliktelsen som ligger i å alliere seg med nasjonen og mannligheten.

"Eit ord" er også et dikt som bekrefter at Per Sivle identifiserer seg med de dikterne som har talt nasjonens sak. Det handler om hans forhold til Stortinget og nasjonens manglende evne til å lønne ham for hans strev. Han er ikke bitter, men resignert, ikke såret, men rolig. Men uansett hvordan vi tolker innholdet og tonen i diktet, så gir han seg selv et ettermæle som en nasjonalskald. Og det var nettopp det Sivle ønsket å være – også etter sin død.